

vrt ili vrtlog

Pavle Ugrinov, VRT,
Nolit, Beograd, 1967.

16-75301638

Novi roman Pavla Ugrinova potvrdio je njegov spisateljski renome, obogativši srpsku prozu jednim originalnim, modernim i vrednim štivom koje donekle najavljuje otvaranje novih svetova i novih mogućnosti srpskog romana. Satkan od dva dela, koji su u veoma bliskoj vezi, roman **Vrt** kazuje jedno tih-prošlo vreme, blisko kao vreme sadašnje, u kome glavni junak, tragači za svojim sabatom Žica Geom, traga u stvari za svojim izbledelim i možda već izgubljenim prisustvom u jednom vremenu i prostoru koji su nekad bili prepuni njegovog života. Potraga za Geom jeste u suštini potraga za sobom samim. Leljava spodoba glavnog junaka koji se maja radnom varošicom poput ulvare nijednoga trena ne daje nade čitaocu da će se njegovo lutanje ovaplostiti. Nemogućnost susreće jasna je već na pedeset i petoj stranici romana, jasna je u stvari od prvih redova, jer svaka drugačija okolnost profivureči potki pišće filozofiju: **Nema ponovnog vraćanja, svet koji je bio nije ni postojao jer se ne ume ponoviti, u životu je toliko izlaza da se nikad nećemo susresti sa onim za čim tragamo.** Ge možda ne postoji ali je njegovog prisustvo u svakom deliću zemlje kojim promiče nesmirljiva stopa glavnog junaka. Traganje za Geom je jedini način kojim pisac svom junaku pokusava povratiti identitet. U svom beznadnom lutanju za sobom, junak će reći dalekom Geu: „A možda se tek sprema i naklanjače da kreneš, ili si upravo pošao ka ovoj konstanti — da tako plaskam našem dvorištu, tom malom muvljem izmetu na licu planete, neubeleženom ni u jednoj mapi; može biti da ćeš kročiti na jedan ulaz baš u času kada ja budem izšao na drugi, ili si, naprotiv, stigao pre mene i upravo izšao baš kad sam ovamo stišio (prokleta dva ulaza)?”

Lomatjanje za Georgijem u samom junaku podstiče sumnju da Ge namerno izbegava susret, da hoće da ga **odvrafi od traganja**, jer je on i sam u trenucima iskrenosti svestan da traži starog sebe, onoga iz mladosti koji je sanjao o cvečnom vru u kome će naći zajedno sa Geom trenutke smiraju; onoga koji više nije a nema snage da promeni put i pravac...“ „Da pokušam nešto drugo, da me spase od propasti, koje sam dopao!“ Ali on nema snage da se okrene na **drugu stranu**. Njegov život, u stvari, ima smisla samo dole dok i dalje traga za Georgijem, jer je Ge sve ono što je bilo maštanje, nadanje, verovanje u život. A Gea nema!

Nije slučajno što junak romana polazi u avanfuru zajedno sa slučajno nađenim psom na pulu, jer Ge je iznad svega voleo pse, **zaceleo više nego sabraču, možda više nego mene.** I taj pas koji će proći zaluđnu potešestviju, kakve li ironije, odmenjuje čoveka; taj je pas **pouzdano imao teško definjstvo**, („Čudan je to trenutak nežnosti, nežnosti između čoveka i psa.“); on deli sudbinu čovečiju kao što čovek deli njegovu. Pasji život.

Rat je u mimoilaznom vozu ovdvukao Georgija za navek na drugu stranu. Od svega što je bilo u varoši nema više ničega istog, preostaju samo sećanje i maštarije o vrtu koji je u definjstvu sanjan. Taj kobni vrt, jabukovac sa mirisom cveća i lišća, kog će glavni junak žuđeti do kraja svog zaludnog pohoda, i sam prikriva stazu koja u njega vodi, sam je u stalnom izmicanju i on kao da ne postoji. Što li drugi vrt Pavla Ugrinova do li utočište za posustale, imaginarna oaza smiraja, „Vrt, rečju. Vrt u kome se toliko nagrđaš, u koji se toliko sumnjalo. Koji je toliko puta porican i namesto njega nuden drugi, bolji, opet bolji, najzad najbolji. (I tuđin ga je nudio.)“ Dakle, vrt je obećanje srećnog svađa, nada za ljudski život koja linja u svim putnicima, samo „u nedostaku precizne slike“ dočaran „u vidu rascvalog voćnjaka“. I sam pisac u jednom trenutku kaže: „Možda je u samoj toj reči same cele zbrke.“ Jer odmah u sluhu, posle reči vrt koja najavljuje blag i miran predeo, sledi oprečna reč **vrtlog** u kojoj je prava suština poraza tužnog tragača iz Ugrinovičevog romana. Ceo njegov život je vrtlog u kome se stapači prošli i sadašnji događaji, ceo njegov put u tom vrtlogu svodi se na kružnicu, na koli da se vrati na isto mesto, na mesto polazno i ponovo uzaludno. Povratak je neizbežan ali drugačijeg puta nema. Krug se zatvara i izlazak u vrt je nemoguć. Kraj je neumitan, **kraj je odmor** kako bi rekao **mutri Ge**.

Mada je i glavni junak svestan svoje neumite žalutalosti u predelima koje jedva prepoznaće, njego stalno prati nata da će izlaz pronaći. Mada nema **svetlosti**, mada nema **sunca**, ima na trenutke vedrine u njegovim očima koje lutaju pejzažima u potrazi za drugim predelima smisla koji su nestali.

Ceo konvoj junaka **Vrta** samim imenima govori o svojim karakterima. Tu su Kišprdilov—Čelik, Leptir, Larva, Muholovka, itd. koji su u svetu junakovih sećanja, upravo onakvi kakvih ih imena odaju, samo poipojunaku da se priseli samoga sebe, da u stalskim reminiscencijama, u vrtloglavom menjaju vremenskih planova, koje Ugrinov majstorski pretlapa jedan u drugi, iznade veru u sledeći korak. Zustra i isprekidana rečenica odgovara intenzitetu misli junaka kao što i jezik, na prvi pogled pun rogočastnosti i improvizacije, u suštini izvanredno odgovara strukturi rečenice. Ugrinov je otkrio svoje velike mogućnosti stilskih novotvaranja, njegovu ironičnost je prefinjena i lišena preferane sarkastičnosti, lirske fragmenti stapači se sa bizarnim, grotesknim, samo na prvi pogled pomalo banalnim i vulgarizovanim pasusima o dogodovštinama glavnog lika. **Vrt** je po svemu nesvakidašnje, moderno i izuzetno vredno prozno živo.

Ostaje na kraju dilema da li junak iskreno ima vere u uspeh svoga počoda. I on sam se lomi: „zašto joj ne kažem da je davno crklo to vreme cveća. Možda zato... možda zato što nije sasvim crklo!“ Njegov sentimentalni odlazak na majčin grob sa namerom da, po obećanju, odnese buket cveća daje odgovor svakom pitanju: „Još to, još samo to, i onda cveće može da uvene! Onda vrt može da uvene! (Verovao sam da još nije uvenuo!)“

Pero ZUBAC

čovek čoveka čoveku

16-75301895

Petar Gudelj, PAS PSA PSU,
Revija, Beograd 1967.

Pesnik Petar Gudelj obogatio je noviju srpsku poeziju jednim samoodrom i neponovljivim lirske tonom. U vremenu kada je stasala i govorila ona precenjena generacija, koju uslovno nazivamo generacijom Miljkovića; kada je u srpskoj poeziji u prvi plan grunula grupa odista talentovanih i hvalisavih mlađica, Petar Gudelj je iznenada došao u drugi plan, da bi danas, kada je prošlo prividno veselje i slavlje, mudro i oftmeno izšao pred svet sa novom knjigom pesama, prevelom, zrelom, istesanom do tančina. Taj je pesnik, za razliku od svojih vršnjaka, napisao mali broj pesama, ali je skoro jedini u svojoj generaciji izradio celovit pesnički svet, omeden i sklupčen u svoju ljuštru. Od njegovih prvih javljanja do danas značio je on u srpskoj lirici jedinstven i usamljeni pojavu, bez sledbenika i istomisljenika. Doneo je u stilovima lažnu blagogu južnih podneblja, opori svet imotskih crljenica, poskoka i štakora; opervač okamenjene predele definjstva u kome je glad bila česta kao vefar; izgovorio tešku sumnju u danas i sutra čovekovo, smireno, bez kolebanja u svoju skepsu i u svoju veru.

Gudeljova treća knjiga pesama obuhvata i izbor iz njegove dve ranije zbirke, izvanredno je homogeno strukturirana po ciklusima, mada znači da je u jednom tako reprezentativnom izboru nema tako bogatih pesama kao što su, na primer, **Naslonio sam čelo na tvoje rebro ili Pjesma povalhonica previkom tijelu Marije Marić...** Rezimirajući na neki način svoju dosadašnju pesničku aktivnost, Gudelj je pred čitaoca izšao sa knjigom koja je jedna od najcelovitijih i najvrednijih pesničkih zbirki novije srpske poezije.

Sve što je ostalo od ranog Gudelja jeste neizbežno prisustvo zavičajnog pejaža, ali izgubila se ona laka, sentimentalna nota iz pesnikovog prvenca **Ruke, suze i čempresi**; iščezla je skoro sasvim pred potamnelim krajolicima istog tog sveta u kome čovek trune poput gorušice, od rođaja na nefrometini kao u svaki štakor, poskok, pas. Vraćanje zavičaju u Gudeljovim pesmama jeste vraćanje poklonika gorčini definjstva, lažni južni blagdani, nemoćnom Isusu koji i sam nije ništa do li čovek, raspet čovek, žedan suncem i milovanim zmijama.

Gudeljov tužni Isus, zaceleo osnovna opsesija, nema u očima i prisustvu one šopovske blagdanske mirnoće; on je osuđen da bude čovek i da deli njegovu sudbinu. U nemašini pesnikovog juga on se uzrosi nad sva neploda i prokletstva da bi se vratio zemlji neumitno kao što se vraća list i pepeo. Pesnikove oči iz tmine osoja gledaju svet kroz Isusovu nemoć da očeveči beznadne ljudske senke koje se majaju po kamenju. Isus pesnik od zemlje, od kala, nadnosi se nad svekolik predeo, njegove su oči **zelene lokve u bakru, s grumenjem krv u dnu.** Nemoćan sasvim on odoleva navali naroda koji želi da se **namasti njegovim tijelom**; navali svećenika koji „tešu balvane (i konope suču, da ga razapnu,) da ga proglaše bogom.“ A na njegovu nemoć lepi spasa nemoć ljudi da od njega naprave boga iznad sebe, nemoć spasa i izlaza. I sam će Isus u potrazi za smirajem šest dana sa pesnikom besan rominjati svetom:

Šest dana tako, a kada dođe sedmi dan,
sam se Isus na križ raspne
da se odmori.

Jer šta je čovek Gudeljov kada i Isus sam po danu je pseto, za sobom dovuče uveče svoja crijeva! Šta je taj čovek podbiokovski pred bogom kada **pobuni se čopor pasa u njemu**, kad i u samom bogu: **psi se ljudi u njemu zakofil, parili se, poganili, mokrili.** Simbolika nesvakidašnje naslove Gudeljove knjige odmenila je divno jedan banalan naslov: **ČOVEKA ČOVEKU.**

Petar Gudelj ume izvrsno da slika rečima, bizarnost njegovih slika doima se čitaoca kao najsufastvenija stvarnost, njegovi simboli otkrivaju se poniranjem u smisao pesme, njegov jezik, štedar i proban, pleni čitaoca svežinom, jedrošću, bogatstvom starih reči. U Gudelja nema suvišnih stihova. Umenost konciznosti jasna je pri prvom susreću sa knjigom. On je najzad ispisao i onu izvanrednu, najkraću ljubavnu pesmu nove poezije **Ruko, luko ljubavi.**

No, poređ izvršnih ostvarenja sa, ipak, socijalnom tematikom, najlepše su Gudeljove ljubavne pesme. Stihovi pesme **Psi i poskoci** biće da su najlepši trenuci tzv. „ljubavne poezije“ Gudeljove pesničke generacije. U njima nema ni truna profane bolečivosti, tvrdi su kao korenje zavičajnih pesnikovih maslinjaka, vedi poput podosobjskih zora. Zvone tiho kao zvona za večernje hercegovačkih, posustalih zvonika:

Tri sam ljeta poskoke klapo po Biokovu
i lokao poskočku krv.
Iz zjenica mojih poskoci su skakali
na prolaznike.
A kada sam tebe sreo u Imotskomu,
oviše ti nježno grlo i podlaktice,
postaše grivne i ogrlice.

Gudelj je sa nekolikim svojim ljubavnim pesmama i sa nešto pesama sa bodatim socijalnom osmišljenjušću ispisao nekoliko stranica u knjizi najlepših pesama nove srpske poezije. Njegov sočni jezik, moćna simbolika i metaforika, čine ga u ovom literarnom trenutku jednim od najdragocenijih srpskih pesnika.

Pero ZUBAC